

REDATELJ

SASA BOŽIĆ

Borba za kulturu nije više borba desnih i lijevih, nego glupih i mudrih

Ne smijemo zaboraviti da kultura nije mjesto hegemoniziranja i unificiranja identiteta neke zajednice. Kultura je prostor borbe i samim time prostor kolanja moći. Naša kultura mora ponovo postati kritička debata, mora počivati na razjedinjenju mišljenja, ali dakako u demokratski organiziranoj debati, a ne u modelima esencijalizacije tzv. nacionalne kulture

RAZGOVARAO **SRĐAN SANDIĆ**

Saša Božić (1979.) redatelj je, dramaturg, predavač. Diplomirao je kazališnu režiju i radiofoniju na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu 2006. godine. Tijekom formalnog visokoškolskog obrazovanja educira se i u području suvremenog plesa i koreografije. Ostvario je niz samostalnih kazališnih projekata i režija, a kao dramaturg surađuje s priznatim koreografima i plesačima u zemlji i inozemstvu. Osnivač je i umjetnički voditelj kaza-

SRĐAN SANDIĆ

lišne grupe de facto. U suradnji s Ksenijom Zec ostvario je niz nagrađivanih projekata za djecu i mlade te autorskih radova, a u koautorstvu s Dorom Ruždjak Podolski napisao je dramski tekst "Rent a friend", čija je produkcija nagrađena Nagradom hrvatskog glumišta. Docent je na Katedri scenskog pokreta pri Odsjeku glume Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu, a od prošle godine imenovan je pomoćnikom intendantice Dubrovačkih ljetnih igara za dramski program. Povod ovom razgovoru nedavno je premijera njegova novog kazališnog istraživanja zanimljivo nazvana "Bolji život" u Teatru &TD.

■ **"On Entertainment" kao ciklus je zaokružen posljednjom predstavom "Bolji život". Možete li nam reći nešto više o namjerama tog ciklusa koji je uključivao i predstave "Folk acts" i "Born to please"?**

- Godine 2015. moje kazalište de facto pokrenulo je višegodišnji izvedbeno-istraživački projekt pod nazivom "On Entertainment", odnosno o zabavljaštvu. U središtu svih umjetničkih istraživanja žanrova i izvedbenih režima projekta krucijalan je izvođač u susretu s drugim izvođačem i publikom, u često ekstremno različito medijaliziranim prostorima izvedbe. U tim godinama radio sam predstave po velikim institucijama, poput HNK u Zagrebu, ZKM-a, Gavelle; to su bile predstave koje su često reprezentirale neke velike klasične naslove poput "Glorije", "Nore" ili "Gospode Bovary" u jednom neuobičajenom okviru. Bez obzira na lijepo iskustvo, poželio sam se vratiti u svoj dom, Teatar &TD, i vratiti korijenima svog interesa za kazalište. Koju vrstu zajedništva nam može ponuditi kazalište? I nama umjetnicima, ali i publici u susretu s umjetnicima? Sam projekt rađen je s naglaskom na rubne žanrovske forme koje se pozicioniraju uz estetiku "on the edge", ali i oživiti neke pomalo zaboravljene forme poput kabareja i varijetea, koje se smatraju tzv. niskim kazališnim formama. Projekt "On Entertainment" iniciran je predstavom "Love will tear us apart", jednom od najizvođenijih hrvatskih plesnih predstava, koja još gostuje po europskim pozornicama.

■ **"Bolji život" kao da je "montiran" za dvije potpuno različite publike. Onu rođenu recimo 90-ih i onu nakon 2000.**

- "Bolji život" i dalje propituje utopijske i distopijske moduse zajedništva u kazalištu. Često smo se i u procesu rada na predstavi kroz šalu zvali matorima i mladima.

Da, u korijenu predstave jest pitanje na koji način percipiramo vlastiti život, ali ne u reminiscenciji na vlastite priče, našu potrebu da doživljavamo vlastiti narativ, vlastitu prošlost, već kroz naš odnos prema budućnosti. Predstava ima dva dijela, prvi dio "Budućnost" obrađuje vizije budućnosti ljudi koji su ostvareni, nalaze se na pragu srednjih godina, a drugi, pod nazivom "Igre prijestolja", tu istu budućnost promatra kroz generaciju koja u iskustvu virtualnog vlastitu budućnost redefinira na načine koji i meni sami dokraja nisu jasni, a pogotovo su mi iskustveno nepoznati.

■ **Kako se uspostavljao "kod" ove predstave? Je li moralo ili nije biti**

Ima nešto patetično i točno da se upravo posljednja predstava stare uprave &TD-a zove "Bolji život". Zasižno je gašenjem Kulture promjene završila jedna faza kulturnog djelovanja u Zagrebu

suradnje između te dvije predstave unutar jedne? Meni se čini da nisu informirane jedna drugom.

- Rad na predstavi bio je isključivo istraživački, razrađivali smo određene procedure koje su se meni učinile bitnima. Prvi dio inspiriran je mojim interesom za logičku filozofiju Wittgensteina i Austinovu teoriju jezičnih igara. Točnije, je li uopće moguće u kazalištu obećati nešto i ispuniti to obećanje, pa bio to i "Bolji život". Drugi dio je fascinacija ljudima koji su opsjednuti svijetom fantasy serija, kako možemo tu vrstu epskog uzbuđenja prenijeti u kazalište. Na početku procesa sam zaključio da se prvi i drugi tim predstave neće uopće sresti, čini mi se da zapravo nikada i nisu vidjeli jedni druge. Na neki način i to govori o jazu generacija, mi nismo ni zainteresirani ni svjesni što nam sve naši fantazmi u budućnosti donose. Dakle, glumci se sreću s gledateljima, ali jedni s drugima nikad.

■ **Kojom vrstom estetike i teorijskog mišljenja u kazališnom polju ste u zadnje vrijeme "inficirani"?**

- Imam sreću da radim puno izvan Hrvatske i, na žalost, svjestan sam koliko smo daleko od suvremenog kazališta koje trenutno zauzima mainstream pozicije u europskim kulturnim središtima. Hrvatsko kazalište, koje je početkom 2000-ih itekako hvatalo zamah, kao da je odustalo od svoje pozicije i vratilo se u sigurno konzervativno, regionalno okružje. Kada govorimo o poglavito zagrebačkom kazalištu, na povratku su velike teme, svakako značajne, ali lakoća reprezentativnih obrazaca koje ono nudi začudno je nazadna. Kao da se izgubio interes za političnost i kritičnost forme. Možda sam u tom smislu i ja staromodan, ali bez invencije formi, bez daljnjeg rada na izvedbenim alatima, bez kritičkog promatranja odgovornosti kazališta kao medija, bojim se da nećemo daleko.

■ **Koju vrstu odgovora kazalište smije zatražiti ako su mu svi resursi "pokradeni" u dnevno-političkoj i medijskoj igrariji? Nerijetko se dađe primijetiti da i sami umjetnici nisu u stanju artikulirati sadržaje koje proizvode.**

- Upravo se nalazim u Grčkoj, u Delfima, gdje sam na poziv Francuskog instituta u Grčkoj dio velikog panela. U mjestu rođenja kazališta kao europske civilizacijske tekovine upravo više od 200 mladih ljudi raspravlja o budućnosti europske kulture. Sloboda je svakako riječ koja mi pada na pamet, većina tih ljudi moje generacije ili mladih osnivaju i vode svoje organizacije koje ujedinjuju queer estetiku s gorućim pitanjima migrantske krize, propituju teritorijalnost privremenih prostora umjetničkog djelovanja. Ne libe se zahtijevati od državnih i gradskih vlasti prostora za umjetnost i osvajaju ih, bez ili uz podršku različitih institucija i fondova. Jako mi je zanimljivo slušati primjere Grčke ili Turske, gdje privatne zaklade i fondacije u potpunosti zamjenjuju odgovornost države za kulturnu politiku, jer navedene države uslijed ekonomske i ideloške krize ne uspijevaju naći odgovore na goruća pitanja kulturne proizvodnje. A mi, mi smo trenutno osuđeni na borbu za potvrđivanje osnovnih vrijednosti kulture. A o nekoj vrsti artikulacije vlastitog rada da i ne govorimo.

■ **Kancerogeno je društvo bez kritičkog diskursa. Kako je živjeti bez zapravo smislene kritike rada?**

- Ne smijemo zaboraviti da kultura ►

nije mjesto hegemoniziranja i unificiranja identiteta neke zajednice. Kultura je prostor borbe i samim time prostor kolanja moći. Naša kultura mora ponovo postati kritička debata, mora počivati na razjedinjenju mišljenja, ali dakako u demokratski organiziranoj debati, a ne u modelima esencijalizacije tzv. nacionalne kulture. Po meni, kritičko mišljenje mora se okrenuti aktivnoj borbi protiv zaglupljivanja i ignorancije. Borba za kulturu nije više borba desnih i lijevih, nego glupih i mudrih.

■ **Vaša suradnja s Petrom Hrašćanec, ali i Natašom Dangubić trajna je i vrlo produktivna. Možete li podijeliti s nama nešto iz tog spektra "kreativnih dijaloga"?**

- Petra Hrašćanec i Nataša Dangubić iznimne su kazališne umjetnice s kojima dijelim duboko umjetničko i ljudsko prijateljstvo. No ne bih posebno apostrofirao rad s njima. Tu su još i Jerko Marčić, Damir Klemenčić, Jelena Miholjević, Ksenija Zec, Bruno Pocheron, od mladih Ivan Penović, Boris Barukčić, Ugo Korani. Ako nešto zajedničko mogu naći sa svima njima, mi smo istinski radnici, ne zadovoljavamo se sigurnim rješenjima i svi se iz projekta u projekt želimo reinventirati.

■ **S obzirom na to da ste radili i ovu predstavu u &TD-u, kao i "Born to please", možete li komentirati trenutni razvoj situacije s rukovodstvom?**

- Ima nešto patetično i točno da se upravo posljednja predstava stare uprave &TD-a zove "Bolji život". Zbog toga je gašenjem Kulture promjene završila jedna faza kulturnog djelovanja u Zagrebu. Kulturna scena danas očigledno nije svjesna da je Teatar &TD, i uopće prostor Kulture promjene, bio značajno kulturno mjesto u europskom kontekstu, da je unutar jednog rašivenog institucionalnog modela nudio rad studentima i njihov prvi ulazak u profesionalne vode, omogućavao im da rade s vrhunskim umjetnicima nezavisne scene, alumnijem Akademije dramske umjetnosti, te vrhunskim europskim umjetnicima. Trenutno sam hrvatski predstavnik jedne od najvećih europskih mreža suvremene umjetnosti APAP, čijim je financiranjem i nastala predstava "Bolji život". Što će se dalje s tim projektom događati s obzirom na nepostojanje bilo kakvog artikuliranog odnosa naspram nastavljanja europskih projekata unutar nove uprave kulture SC-a, trenutno je nepoznanica. Osobno smatram da se radi o kulturnom barbarizmu nezapamćenom u ovom gradu.

■ **Pomoćnikom intendantice Dubrovačkih ljetnih igara za dramski program postali ste prošle godine. Kakav je bio prijem kod te bitno različite publike koja ima horizont očekivanja kalibriran na nešto tradicionalnije sadržaje...**

- Teško mi je sabrati iskustva, jer se radi o mukotrpnom i svakodnevnom radu. Mi smo mali tim predvođen iznimnom energijom Dore Ruždjak Podolski, ali radimo beskompromisno. Za mene rad na DLJI nije samo rad na promjeni programskog kursa i prodoru nove estetike, nego istinsko restrukturiranje same organizacije i repozici-

- Akademija ne služi proizvodnji kadra, nego proizvodnji znanja. Trenutno na njoj radi veliki broj kvalitetnih umjetnika i znanstvenika, no ona ne smije postati oazom za umjetnike s nezavisne scene, ona treba dalje razvijati suvremene modele proizvodnje znanja o teatru. Problem prevelikog kadra nije problem Akademije, nego problem obrazovnog sistema koji je omogućio cvjetanje tolikog broja ustanova, bez istinskih potreba za novim kadrom u kazalištu. Nadalje, mi imamo tu nesretanu odredbu protiv novog zapošljavanja u kazalištu koja sigurno otežava djelovanje mladim ljudima. Nadam se da će novi zakon o umjetnosti, koji je u izradi, omogućiti mladim ljudima pravedniju borbu za njihov prostor u kulturi. Također, morali bismo uvesti olakšice za sponzoriranje umjetničkih produkcija.

■ **Vaši projekti u kazališnoj grupi de facto bave se istraživanjem tanke granice između kazališta, plesa i performansa. Ima li takva vrsta produkcije, i uopće interesa, mjesta u velikim kazališnim kućama u Hrvatskoj? I kakvo je vaše iskustvo rada vani u tom smislu?**

- Interesa publike zasigurno ima. Predstave poput "Born to please" i "Folk acts" nagrađivane su, zadržale su se na repertoaru i uvijek su bile pune. Slična predstava "Love will tear us apart" igra već gotovo osam godina. Mislim da se radi o predrasudi da takvim projektima nema mjesta u velikim kazališnim kućama, potrebno je samo malo dobre volje i osvježenja u marketinškim i menadžerskim krugovima naših institucija. Moje iskustvo u skandinavskim zemljama, Njemačkoj i Švicarskoj govori o jednom drugom modelu. Takve predstave u matičnim produkcijama igraju u blokovima, dakle dok za njih ima interesa publike, a potom se kroz produkcijske mreže nastavljaju turneje u drugim kazališnim kućama, često i u više zemalja. Predstave "Supernatural" ili "UNI-form" koje sam radio sa švicarskom umjetnicom Simone Aughterlony godinama putuju po cijeloj Europi. Evo, u prosincu i predstava "Compass" - koju smo napravili Petra Hrašćanec, Simone i ja - igra u slavnom Gessnerallee u Zürichu, a potom je u planu velika latinskoamerička turneja. Iako je glavni producent hrvatski, predstavu smo napravili u Zürichu, u Hrvatskoj je igrana samo četiri puta, a najveći financijer je Goethe Institut. ■

Hrvatsko kazalište, koje je početkom 2000-ih itekako hvatalo zamah, kao da je odustalo od svoje pozicije i vratilo se u sigurno konzervativno, regionalno okruženje. Kao da se izgubio interes za političnost i kritičnost forme

cioniranje dubrovačkih ljetnih festivala na mapi relevantnih europskih festivala koji njeguju ambijentalni teatar. Ponosan sam što smo u samo jednoj godini djelovanja i u velikoj konkurenciji osvojili čak tri europska fonda, što nas čini institucijom u kulturi s ponajviše međunarodnih suradničkih platformi. Festivali stvaraju svoju publiku i Dubrovački ljetni festival nije dubrovački, nego i naš najveći nacionalni festival te želi biti značajan europski festival. U tom smislu naši programi razvoja publike "Ključevi od grada" sigurno su put k razvoju tog festivala i mislim da će se zasade takvih programa tek vidjeti u nekoliko godina.

■ **Docent ste na Katedri scenskog pokreta pri Odsjeku glume Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu. Kako komentirate poluartikuliranu, ali postojanu kritiku našeg obrazovnog sustava gdje se kritizira postojanje "previše" umjetničkih studija koji proizvode nezaposlivu kadar?**